

Asia C-21/22**Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukainen
ennakkoratkaisupyynnön tiivistelmä****Jättämispäivä:**

7.1.2022

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Sąd Okręgowy w Opolu (Opolen alueellinen tuomioistuin, Puola)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

10.12.2021

Valittaja:

OP

Kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävän asian kohde

Pääasiassa on kyse OP:n tekemästä valituksesta, joka koskee Puolassa toimivan notaarin sijaisen kieltäytymistä notaarin toimenpiteen suorittamisesta eli laatimasta Ukrainan kansalaisen nimissä notaarin vahvistamaa testamenttia, johon sisältyy lauseke Ukrainan lain valinnasta sovellettavaksi hänen perimyksensä kokonaisuudessaan ja jolla muutetaan Ukrainan lainsäädännön mukaista perimysjärjestystä.

Ennakkoratkaisupyynnön kohde ja oikeudellinen perusta

Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin esittää kaksi kysymystä. Ensimmäisellä kysymyksellä halutaan selvittää, ulottuuko asetuksen N:o 650/2012 22 artiklan, jossa annetaan perittävälle oikeus valita kotimaansa laki hänen perimyksensä kokonaisuudessaan sovellettavaksi laiksi, soveltamisala myös henkilöön, joka on kolmannen maan kansalainen. Toinen kysymys koskee – mikäli jäsenvaltion ja kolmannen maan välillä on voimassa kahdenvälinen sopimus, jossa ei tosin säännellä lain valintaan liittyviä seikkoja mutta määritellään sovellettava laki – mainitun sopimuksen ja asetuksen välisen suhteen määrittelyä ja näiden oikeussääntöjen välisen hierarkian vaikutusta kolmannen maan kansalaisen lain valintamahdollisuuteen asetuksen 22 artiklan, luettuna yhdessä saman asetuksen 75 artiklan kanssa, nojalla.

Ennakkoratkaisukysymykset

- 1) Onko [asetuksen N:o 650/2012] 22 artiklaa tulkittava siten, että henkilöllä, joka ei ole Euroopan unionin kansalainen, on oikeus valita kotimaansa laki hänen perimyksensä kokonaisuudessaan sovellettavaksi laiksi?
- 2) Onko asetuksen N:o 650/2012 75 artiklaa, luettuna yhdessä saman asetuksen 22 artiklan kanssa, tulkittava siten, että kun jäsenvaltion ja kolmannen maan välillä tehdystä kahdenvälisestä sopimuksessa ei säännellä perintöasioissa sovellettavan lain valintaa mutta määritellään perintöasioissa sovellettava laki, tällaisen kolmannen maan kansalainen, joka asuu jäsenvaltiossa, jota kyseinen kahdenvälinen sopimus sitoo, voi valita sovellettavan lain?

Unionin oikeussäännöt, joihin viitataan

SEUT 81 artiklan 2 kohdan c alakohta

Toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönotosta 4.7.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 650/2012 (jäljempänä asetus) johdanto-osan 38 perustelukappale sekä 22 ja 75 artikla

Kansalliset oikeussäännöt, joihin viitataan

Keskinäisestä oikeusavusta ja oikeussuhteista siviili- ja rikosasioissa 24.5.1993 tehdyn Puolan ja Ukrainan yleissopimuksen (Umowa polsko-ukraińska z dnia 24 maja 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, jäljempänä Puolan ja Ukrainan välinen sopimus) 36 ja 37 artikla

Kansainvälisestä yksityisoikeudesta 4.2.2011 annetun lain (Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe; Dz. U. 2011 nro 80, järjestysnumero 432) 66 a §

Notaareista 14.2.1991 annetun lain (Ustawa z 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, jäljempänä notaarilaki) 81, 81 a, 82 ja 83 §

17.11.1964 annetun siviiliprosessilain (Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego; Dz. U. 2020, järjestysnumero 1575; jäljempänä kpc) 366 §

Yhteenveto tosiseikoista ja menettelystä pääasiassa

- 1 Puolassa asuva OP, jolla on vain Ukrainan kansalaisuus, on – yhdessä miehensä kanssa, lakisääteisten yhteisomistuksen perusteella – Puolassa sijaitsevan asunnon

yhteisomistaja. Hän pyysi Puolassa toimivaa notaaria laatimaan notaarin vahvistaman testamentin, jossa valitaan sovellettavaksi laiksi Ukrainan laki ja jolla tehdään muutoksia tämän lain mukaiseen perimysjärjestykseen.

- 2 Notaarin sijainen (jäljempänä notaari) kieltäytyi 10.7.2020 laatimasta notaarin vahvistamaa asiakirjaa siltä osin kuin siinä valittiin sovellettavaksi Ukrainan laki, koska hän katsoi, että Ukrainan lain valitseminen testamentissa olisi lain eli notaarilain 81 §:n vastaista.
- 3 OP jätti oikaisuvaatimuksen toimen toteuttamisesta kieltäytyneelle notaarille; käsitellessään oikaisuvaatimusta notaari yritti aloittaa asiaa koskevan ennakkoratkaisumenettelyn, mutta unionin tuomioistuin jätti ennakkoratkaisupyynnön tutkimatta 1.9.2021 antamallaan määräyksellä OKR (C-387/20). Tämän jälkeen notaari hylkäsi oikaisuvaatimuksen.
- 4 OP jätti valituksen ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle. Hän vaati päätöksen kumoamista kokonaisuudessaan ja ennakkoratkaisupyynnön esittämistä unionin tuomioistuimelle.

Pääasian asianosaisten keskeiset perustelut

- 5 Notaari perustelee kieltäytymistään notaarin toimenpiteen suorittamisesta viittaamalla ennen kaikkea asetuksen henkilölliseen soveltamisalaan liittyviin näkökohtiin. Notaari vetoaa tässä yhteydessä – häntä sitovana pitämäänsä – päätökseen, jonka Sąd Okręgowy w Opolu (Opolen alueellinen tuomioistuin, Puola) on antanut 28.2.2020 valitusasiassa, jossa tosiseikat olivat samankaltaiset kuin käsiteltävässä asiassa ja jossa mainittu tuomioistuin katsoi, että asetuksen 22 artiklan nojalla vain Euroopan unionin jäsenvaltion kansalainen voi valita, minkä valtion lakia hänen perimyksensä kokonaisuudessaan sovelletaan. Se, että asetusta ei voida soveltaa kolmansien maiden kansalaisiin, käy tuomioistuimen mukaan ilmi myös asetuksen johdanto-osan 38 perustelukappaleen ensimmäisestä virkkeestä, jossa puhutaan unionin kansalaisten valintaoikeudesta, sekä SEUT 81 artiklan 2 kohdan c alakohdasta, joka on asetuksen antamisen oikeudellinen perusta ja jonka mukaan asetus on toimenpide, jolla pyritään varmistamaan lainvalintaa ja tuomioistuimen toimivaltaa koskevien sääntöjen yhteensopivuus jäsenvaltioissa.
- 6 Toiseksi notaari kiinnittää huomiota asetuksen 75 artiklaan perustuvaan jäsenvaltioiden ja kolmansien maiden välillä tehtyjen kahdenvälisen sopimusten ensisijaisuuteen asetukseen nähden. Puolan ja Ukrainan välisessä sopimuksessa ei määrätä mahdollisuudesta valita perintöasioissa sovellettava laki. Kyseisen sopimuksen 37 §:ssä määrätään perintöasioissa sovellettavasta laista siten, että valittajaan sovelletaan irtainta omaisuutta koskeissa perintöasioissa Ukrainan lakia sen maan lakina, jonka kansalainen hän on (1 momentti), kun taas kiinteää omaisuutta koskeissa perintöasioissa sovelletaan sen sopimusvaltion lakia, jossa tämä omaisuus sijaitsee (2 momentti). Näin ollen primystä ei ole mahdollista yhtenäistää.

- 7 OP katsoo tuomioistuimeen jättämässään valituksessa, että asetuksen 22 ja 75 artiklaa on tulkittu virheellisesti.
- 8 Asetuksen 22 artiklan ensimmäisen virkkeen osalta valittaja viittaa tämän säännöksen sanamuotoon, jonka mukaan ”henkilö” voi valita kotimaansa lain perintöasioissa sovellettavaksi laiksi. Hän huomauttaa myös, että asetuksen 22 artikla sisältyy asetuksen III lukuun, jossa on luonteeltaan yleisiä lainvalintasääntöjä. Asetuksen mukaisesti määräytyvää lakia sovelletaan asetuksen 20 artiklan nojalla riippumatta siitä, onko se jonkin jäsenvaltion laki. OP katsoo, että sama pätee myös lainvalintamenettelyssä asetuksen 22 artiklan nojalla määräytyvään lakiin.
- 9 Kun tarkastellaan asetuksen 75 artiklaa, jonka mukaan asetus ”ei vaikuta” jäsenvaltioita ja kolmansia maita sitovien sopimusten soveltamiseen, OP toteaa, että asetuksen ja tällaisen sopimuksen rinnakkainen soveltaminen ei merkitse, että Puolan viranomaisten olisi Puolan ja Ukrainan välisessä perintöasiassa sovellettava tällaiseen sopimukseen perustuvia lainvalintasääntöjä tilanteessa, jossa ne määrittävät sovellettavan lain objektiivisia liittymäperusteita käyttäen. Koska Puolan ja Ukrainan välisen sopimuksen 37 §:ssä ei oteta kantaa kysymykseen perintöön sovellettavan lain valinnasta, se ei tällaisessa tilanteessa voi syrjäyttää asetuksen 22 artiklan säännöksiä, joilla tätä kysymystä säännellään ja joilla mahdollistetaan lain valinta.
- 10 Lisäksi OP huomauttaa, että se, että Puolassa kieltäydytään laatimasta testamenttia, jossa valitaan sovellettavaksi laiksi Ukrainan laki, on väärin myös siksi, että tällainen testamentti voitaisiin laatia missä tahansa muussa jäsenvaltiossa (jota ei sido mainittu sopimus Ukrainan kanssa), ja että kieltäytyminen johtaa perimyksen pirstoutumiseen, mikä rikkoo perimyksen yhtenäisyyden periaatetta, jonka merkitystä unionin tuomioistuin korosti tuomiossa Kubicka (C-218/16).
- 11 Valitukseen antamassaan vastauksessa notaari pysyi kannassaan, jonka mukaan Puolan ja Ukrainan välisellä sopimuksella luodaan perintöasioissa sovellettavan lain määrittämiseksi erillinen järjestelmä, joka on kokonaisuudessaan ensisijainen asetuksesta, mukaan lukien sen 22 artiklasta, seuraavaan järjestelmään nähden.
- 12 Notaari kiinnitti kuitenkin lisäksi huomiota siihen, että myös sopimuksen ensisijaisuutta koskevan opin hyväksyminen, joka aiheuttaa sovellettavan lain jakautumisen (eri laki suhteessa irtaimeen omaisuuteen ja suhteessa kiinteään omaisuuteen), vaikeuttaa merkittävästi testamentin laatimista huomattavalle määrälle Puolassa asuvia Ukrainan kansalaisia. Ottaen huomioon esillä olevassa asiassa kyseessä olevan oikeudellisen ongelman merkitys järjestelmän kannalta notaari tuki OP:n vaatimusta ennakkoratkaisupyyntöä esittämistä unionin tuomioistuimelle.

Yhteenveto ennakkoratkaisupyynnön perusteista

- 13 Ensimmäisen kysymyksen osalta ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa ensinnäkin, että Unkarin ja Puolan hallitukset ja Euroopan komissio olivat asiassa C-387/20, OKR, esittämässään huomautuksissa yhtä mieltä siitä, että asetuksen 22 artikla antaa henkilölle, joka ei ole unionin jäsenvaltion kansalainen, mahdollisuuden valita hänen perimyksensä kokonaisuudessaan sovellettavaksi laiksi sen kolmannen maan lain, jonka kansalaisuus hänellä on valinnan tehdessään tai kuollessaan. Viitaten kpc:n 366 §:ään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin päätyy siihen lopputulokseen, että edellä mainittu Sąd Okręgowy w Opolun tuomio 28.2.2020, jossa tulkitaan asetuksen 22 artiklan henkilöllisen soveltamisalan kattavan vain jäsenvaltioiden kansalaiset ja jonka notaari katsoi estävän pyydetyn notaarin toimenpiteen suorittamisen, ei ole sitova nyt esillä olevan asian kannalta. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo kuitenkin tarpeelliseksi yhdenmukaistaa tuomioistuinten näkemyksiä riidanalaisesta kysymyksestä ja esittää tätä varten unionin tuomioistuimelle ensimmäisen kysymyksen.
- 14 Toisen kysymyksen osalta ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa ensinnäkin Unkarin ja Puolan hallitusten ja Euroopan komission kantoihin, jotka perustuvat niiden asiassa C-387/20, OKR, esittämiin huomioihin ja jotka osoittavat eroavaisuudet asetuksen 75 artiklan tulkinnassa. Unkarin hallituksen kannan mukaan asetus ei voi vaikuttaa sellaisten kansainvälisten yleissopimusten soveltamiseen, joiden osapuolena on tätä asetusta annettaessa yksi tai useampi jäsenvaltio ja jotka koskevat tämän asetuksen soveltamisalaan kuuluvia asioita; tällaisessa tilanteessa sovellettava laki olisi määriteltävä yksinomaan kyseisen sopimuksen lainvalintasääntöjen perusteella, ja jos kahdenvälinen sopimus ”vaikenee” lainvalinnasta, sopimuksen osapuolena olevassa jäsenvaltiossa asuvalla kolmannen maan kansalaisella ei ole oikeutta valita perimyksen sovellettavaa lakia. Myös komissio katsoi, että jos jäsenvaltion ja kolmannen maan välillä tehdyssä kahdenvälisessä sopimuksessa määritetään perimyksen sovellettava laki objektiivisia liittymäperusteita käyttäen ilman, että osapuolet voivat valita sovellettavaksi muuta lakia, tällaisen sopimuksen sitoman kolmannen maan kansalaisen lainvalinta on poissuljettu. Toisenlaisen kannan omaksui sen sijaan Puolan hallitus, jonka näkemyksen mukaan tilanteessa, jossa jäsenvaltion ja kolmannen maan välisessä kahdenvälisessä sopimuksessa ei säännellä lainvalinnasta perintöasioissa, vaan siinä ainoastaan määritetään perintöasioissa sovellettava laki, tällaisen kolmannen valtion kansalainen, joka asuu jäsenvaltiossa, jota kyseinen kahdenvälinen sopimus sitoo, voi valita tämän kolmannen maan lain – myös silloin, kun valitun maan lainsäädännössä ei säädetä lainvalinnasta perintöasioissa.
- 15 Toiseksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, ettei myöskään Puolassa ole yhtenäistä kantaa asetuksen 75 artiklan tulkinnasta. Se kiinnittää huomiota siihen, että Puolan – toisena edellä mainitun Puolan ja Ukrainan välisen sopimuksen osapuolena – kannan mukaan perimyksen sovellettavan lain valintamahdollisuuden sivuuttaminen oli sopimuksen osapuolina olevien

valtioiden tarkoituksena. Jos tätä pidetään edellä mainitun sopimuksen laatineen ja allekirjoittaneen osapuolen alkuperäisenä tulkintana, jää edelleen jäljelle kysymys, tulkitseeko Ukrainan hallitus edellä mainittuja Puolan ja Ukrainan välisen sopimuksen määräyksiä samalla tavalla. Samalla ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kiinnittää huomiota siihen, että Euroopan unionin ja Euroopan atomienergiayhteisön ja niiden jäsenvaltioiden sekä Ukrainan välillä allekirjoitettiin 29.5.2014 assosiaatiosopimus. Kuten sen 24 artiklan 1 kohdasta ilmenee, Ukraina ja Euroopan unioni ovat sopineet siviilioikeudellisissa asioissa tehtävän oikeudellisen yhteistyön kehittämistä ja Ukrainan lainsäädännön lähentämisestä Euroopan unionin lainsäädäntöön.

- 16 Puolalaiseen oikeuskirjallisuuteen viitaten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa, että eräät kirjoittajat asettavat kansainvälisestä yksityisoikeudesta 4.2.2011 annetun lain 66 a §:n tulkinnan valossa asetuksen etusijalle Puolan Valko-Venäjän, Venäjän ja Ukrainan kanssa tekemiin kahdenvälisiin sopimuksiin nähden. Toisen näkemyksen mukaan asetuksen ja kansainvälisten sopimusten välinen suhde on ratkaistu itse perintöasetuksen 75 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä virkkeessä, jossa kyseiset asiat jätetään asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle.
- 17 Viitaten asetuksen 75 artiklan taustaan ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin muistuttaa myös, että kyseinen säännös oli alkuperäisessä sanamuodossaan ytimekäs ja selkeä ja että säännösten ristiriitatilanteessa se asetti kansainväliset sopimukset etusijalle – lukuun ottamatta asetusta soveltavien jäsenvaltioiden välillä tehtyjä asetuksen säännöksistä poikkeavia sopimuksia, viitaten samalla silloiseen EY:n perustamissopimuksen 307 artiklaan, jossa määrättiin tarpeesta poistaa mahdolliset ristiriidat perustamissopimuksen ja kolmansien maiden kanssa tehtyjen sopimusten välillä –; tästä viittauksesta lainsäätäjä lopulta luopui.
- 18 Arvioidessaan asetuksen ensisijaisuutta puoltavia perusteita ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin nostaa esille vielä kysymykset muun muassa unionin jäsenvaltioiden asukkaiden, jotka eivät ole unionin jäsenvaltion kansalaisia, mahdollisesta syrjinnästä ja moniin kansainvälisiin sopimuksiin sisältyvien lainvalintasääntöjen vanhanaikaisuudesta. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii myös unionin tuomioistuimen aikaisemman oikeuskäytännön valossa, eikö sovellettavan lain valinnanvapaus olisi nähtävä yksityisoikeudellisissa asioissa tehtävän oikeudellisen yhteistyön välttämättömänä pilarina.
- 19 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ilmaisee myös huolensa siitä, että jos asetukselta evätään ensisijaisuus, on olemassa vaara, että tehtyjen kahdenvälisen sopimusten seurauksena asetusta soveltavat eri jäsenvaltiot ratkaisevat – lainvalintanäkökulmasta – saman perinnönjättäjän perimyksen eri tavalla. Puolaa sitovat kahdenväliset sopimukset, jotka sisältävät lainvalintasääntöjä perintöasioissa ja joissa ei säännellä oikeudesta valita sovellettava laki, neljän sellaisen kolmannen maan kanssa, joiden kansalaisia asuu Puolassa suhteellisen runsaasti: Ukrainan, Valko-Venäjän, Venäjän ja Vietnamin (sekä lisäksi unioniin

kuulumattomien entisen Jugoslavian maiden, Kuuban, Libyan, Pohjois-Korean ja Mongolian) kanssa. Saksaa puolestaan sitovat tällaiset sopimukset Turkin, Iranin ja Neuvostoliiton seuraajavaltioiden kanssa ja Itävaltaa unioniin kuulumattomien entisen Jugoslavian maiden, Iranin ja Venäjän kanssa. Tarkasteltujen oikeusnormien hierarkian yhtenäisen ratkaiseminen vaikuttaa siksi tärkeältä sekä useiden jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksen että niiden yhtenäistämisen yhteydessä kehitettyjen yhteisten lainvalintasääntöjen yhtenäisyyden kannalta sekä myös yhtenäisen tulkinnan varmistamiseksi koko asetuksen maantieteellisellä soveltamisalueella.

TYÖASIAKIRJA